

Izolirani euroskeptik na čelu Češke

Bisera Fabrio

**Konzervativac, euroskeptik, veliki
pristaša neoliberalne ekonomije,
vođa koji je obilježio dvadeset
godina češke samostalnosti
i demokracije, Vaclav Klaus
izolirana je figura na europskoj
političkoj pozornici**

Nije slučajno što je češki predsjednik Vaclav Klaus oduvijek na svom stolu držao uokvirenu fotografiju Margaret Thatcher. Konzervativac, euroskeptik, veliki pristaša neoliberalne ekonomije, vođa koji je obilježio dvadeset godina češke samostalnosti i demokracije, Vaclav Klaus izolirana je figura na europskoj političkoj pozornici. Paradoksalno, budući da je kao premijer, potom predsjednik Zastupničkog doma češkog parlamenta te naposljetku predsjednik Republike Češke u dva mandata bio jedan od najuspješnijih europskih vođa, državnik koji u Češkoj već dva desetljeća predstavlja politički kontinuitet i koji je svojim stavovima uvelike oblikovao javni politički život te zemlje. No kao kakva politička tempirana bomba, duboko frustriran idejama Europske Unije, Klaus prkosi svima s praških Hradčana. Simbolično je to činio kada nije želio da se zastava Europske Unije vijori na zgradi u kojoj se nalazio njegov Ured u vrijeme češkog predsjedavanja Unijom, a konkretno kada je odbijao potpisati Lisabonski sporazum dovodeći u pitanje cijelu novu fazu izgradnje europske arhitekture.

Pritajeni fridmanovac u komunističkom režimu

Europsku Uniju je doveo u korelaciju s bivšim sovjetskim blokom, globalno zatopljenje proglasio izmišljotinom i glupošću, a za financijsku krizu ustvrdio da su je uzrokovale vlade, a ne slobodno tržište i njegovo funkcioniranje, u najboljem duhu teorije neoliberalizma. Klausov je politički život obilježio i vječni sukob

s njegovim arhetipskim "neprijateljem" i potpunim karakternim i političkim antipodom, češkim moralnim autoritetom Vaclavom Havelom. Životnom i političkom ironijom Klaus je u predsjednički ured u Hradčanima uselio odmah nakon što ga je Havel napustio.

Europsku Uniju je doveo u korelaciju s bivšim sovjetskim blokom, globalno zatopljenje proglasio izmišljotinom i glupošću, a za financijsku krizu ustvrdio da su je uzrokovale vlade, a ne slobodno tržište

Vaclav Klaus rođen je u jeku nacističke okupacije Čehoslovačke u lipnju 1941. Potječe iz građanske obitelji. Školovao se u Pragu, u osnovnu je školu išao u četvrti u kojoj je odrastao, završio je srednju ekonomsku školu, a diplomirao na Ekonomskom fakultetu 1963, specijalizirajući međunarodne ekonomske odnose. Kao izvrstan student dobio je prigodu da se stručno usavršava izvan zemlje. Ključne godine uoči i nakon Praškog proljeća proživio je u Italiji gdje je boravio 1966, a potom u SAD-u gdje je želio ostati dulje, ali zaoštavanje političkih odnosa u zemlji nakon Praškog proljeća promijenilo mu je planove.

Nikad nije uspio izgraditi odnose s češkim disidentima koji su se počeli okupljati u skupine i iskazivati svoje oporbene stavove. Odlučio se za apolitičan život i potpunu predanost ekonomskoj znanosti. U Praškom proljeću iskazao se pišući tekstove o ekonomiji u časopisu *Tvar* (Lice) u kojima je zagovarao promjene ekonomskog sustava, ali u odnosu prema drugim političkim aktivistima tog doba dao je marginalan doprinos "revoluciji". Nije bio politički aktivan sve do sloma komunizma. Pisao je znanstvene radove o tržišnoj ekonomiji, što je u to vrijeme bila prilično prijeporna, pa i opasna tema. Divio se djelima i razmišljanjima Milтона Friedmana i čikaške ekonomske škole. Uvijek besprijekorno dotjeran, u odijelu, uredno podrezanih brkova i iste frizure, bio je potpuna suprotnost pokretu s kraja šezdesetih i iz sedamdesetih godina.

Vaclav Klaus ušetao je u prostorije disidentskoga Građanskog foruma u drugom tjednu "baršunaste revolucije" u studenom 1989. u društvu nekoliko ekonomskih stručnjaka kako bi ponudio pomoć "revoluciji". Građanski forum bio je kišobranska disidentska organizacija koja je okupila različite opozicijske skupine i pojedince. Većina ideja i inicijativa potjecala je iz Forumu, pa je članstvo u njemu bilo važno svakome tko je želio pridonijeti budućnosti zemlje. A Klaus je imao gotov plan kako češku ekonomiju preusmjeriti na kapitalistički put i smatrao je kako je došlo pravo vrijeme da svoje profesionalno opredjeljenje ostvari u vlastitoj zemlji. Disidentima su trebali upravo takvi ljudi. Skupini intelektualaca, kulturnjaka, boema, filozofa i revolucionara nedostajala je protuteža onih koji su čvrsto stajali na zemlji i koji su razmišljali u realnim ekonomskim kategorijama. Čehoslovačka je, osim političkih, hitno trebala i ideologe gospodarske tranzicije.

broj 6 - lipanj 2011.

Jiri Dienstbier, nedavno preminuli češki disident i šef češke diplomacije nakon sloma komunizma, to je objasnio ovako: "Dok smo se mi bavili razmišljanjima kako izgraditi zemlju i kako se snaći u novoj situaciji, u novom sustavu koji se stvarao, Klaus je razmišljao o tome kako će osvojiti vlast". Vaclav Havel je pak, prihvativši Klauza kao ekonomskog stratega revolucije, brzo shvatio s kim ima posla te je u svojim memoarima napisao: "Bilo je jasno da smo mi za njega bili skupina koja je ispala iz istog kontejnera na kojemu piše 'lijevi intelektualci'. Averzija je bila očita". Klauzu je bilo odmah jasno da zemlja mora krenuti putem slobodnog tržišta. Nikakav "treći put", kako je sam rekao, nije dolazio u obzir: "Bilo kakav treći put vodi ravno do statusa zemlje Trećeg svijeta". Stoga je preuzeo ekonomsko kormilo zemlje, odbijajući ideje da se privatiziraju samo mala češka poduzeća, dok bi velika ostala u rukama radnika. Tvrdio je da privatizacija ne znači rasprodaju "obiteljskog srebra": "Ljudi tada nisu vjerovali tržištu. Zapravo su željeli samo malo produbiti koncept perestrojke, a to nikako nije moglo funkcionirati".

Klausov ekonomski nacionalizam

Kad je formirana prva čehoslovačka nekomunistička vlada nakon slobodnih demokratskih izbora 1990. Klaus je postao ministar financija. Počeo se nametati kao ekonomski reformist i gospodarski strateg. Samoga je sebe predstavljao kao klasičnog neoliberala, premda u praksi i nije bio posve na tragu takvih ideja. Naime, za razliku od susjedne Poljske u kojoj je provedena ekonomska "šok terapija" u obliku naglog otvaranja i potpune liberalizacije tržišta, Klaus nije bio sklon pretjerivanju. Volio je da država odlučuje o strateški važnim pitanjima i da ipak zadrži važnu ulogu u ekonomskom životu. Svoj je koncept brendirao kao "ekonomski nacionalizam". Pokazat će se da je to bila pametna odluka.

Počeo je tri velike reforme: denacionalizaciju odnosno vraćanje oduzete imovine, jer je privatno vlasništvo stavljeno u središte ekonomskog poretka; privatizaciju industrije, napose srednjih i manjih poduzeća; kuponsku privatizaciju. Popratne pojave privatizacijskog procesa bile su, kao i u ostalim tranzicijskim zemljama, rastuća korupcija i stvaranje nove ekonomske i društvene elite. Klaus je bio svjestan tih pojava, ali ih je tolerirao. Havel je rano shvatio što se događa, te je Klausovu privatizaciju nazvao "gangsterskim kapitalizmom". Istodobno s nastajanjem novog sloja bogatih Čeha počeo je stvarati i vlastitu političku osnovu. Trebala mu je politička stranka, pa je počeo okupljati istomišljenike, desne konzervativce iz Građanskog foruma koji su osnovali Građansku demokratsku stranku (ODS) i 1992. pobjedili na drugim parlamentarnim izborima nakon kojih je Klaus postao premijer.

U to su vrijeme u Slovačkoj jačale težnje za većom samostalnošću koje su uvelike forsirale tamošnje političke stranke koje su na toj podlozi dobivale glasove. Klaus je sklopio pakt sa slovačkim konzervativcem i nacionalistom Vladimirom Mečiarom, vođom Pokreta za demokratsku Slovačku, dogovorivši se s njime o "baršunastom razvodu", mirnom razlazu Češke i Slovačke, do kojega je došlo dogovorom političkih elita koji nikad nije potvrđen na referendumu ni u Češkoj ni u Slovačkoj. Mečiar i Klaus dogovorili su da će "baršunasti razvod" stupiti na snagu 1.

siječnja 1993. Havel se protivio raspadu države, a kad je Slovačka donijela Deklaraciju o neovisnosti u srpnju 1992, podnio je ostavku smatrajući da nema pravo biti predsjednik države koja više ne postoji. Bez obzira na motive, civilizirani razlaz Češke i Slovačke jedna je od najvećih Klausovih zasluga.

U prvom mandatu nije se pokazao kao loš predsjednik vlade. Vodio je jednu od najstabilnijih čeških vlada koja je opstala puni mandat. To će se radikalno promijeniti krajem 20. i početkom 21. stoljeća kada su se češki premijeri smjenjivali mnogo prije isteka redovnih mandata, uglavnom zbog političkih skandala ili krhke parlamentarne većine. U Klausovo vrijeme češka je ekonomija grabila velikim koracima naprijed i češki su građani to konkretno osjećali. Zapadni kapital otkrio je zemlje Srednje Europe, a osobito Češku i Prag. Strani su ulagači pohrlili investirati u češku ekonomiju, turisti su punili Vaclavske i Starometske namesti, a "zlatni Prag" je sredinom devedesetih bilježio svoje doista zlatne dane. Klaus je Češku vodio u ključnim ekonomskim i političkim godinama. Istodobno su se naslućivala neka njegova politička razmišljanja koja će ga kasnije trajno obilježiti. Već je tada smatrao da je Europska Unija preregulirana umjetna tvorevina koju je uspoređivao s velikim komunističkim poduzećima. Ni o NATO-u nikad nije imao dobro mišljenje, a to će se potvrditi i 1999. za vrijeme NATO-ova napada na Srbiju i Crnu Goru kojima se strašno protivio.

"Drugi sarajevski atentat" na Klausu

Do kraja 1995, a u koaliciji s kršćanskim demokratima, Klausov ODS imao je 76 glasova u Zastupničkom domu, koji je do 1996. bio jedini dom parlamenta. Od ukupno 200 zastupnika na Klausovoj strani bilo je i nekoliko stranaka centra i desnog centra od kojih je svaka imala više od deset zastupnika tako da je bio siguran na svojoj premijerskoj dužnosti. No na izborima 1996. ODS je zabilježio pad dobivši 68 zastupnika, dok su njegovi saveznici, kršćanski demokrati, dobili 18 zastupnika. Tako slabi rezultati ODS-a pravdali su se profiliranjem političke pozornice i činjenicom da se nakon sloma početkom devedesetih godina ljevica oporavila i počela pretvarati u važnoga političkog aktera. Komunisti su dobili 22 mandata, a češki socijaldemokrati 61 mandat, prerastajući u najveću stranku u zemlji. Nakon izbora Klaus je dobio mandat da sastavi vladu jer je prikupio dovoljno potpisa koalicijskih partnera. U studenome 1997, dok je bio u službenom posjetu Sarajevu – zbog čega je taj događaj u Češkoj nazvan "drugim sarajevskim atentatom" – pogodili su ga velika politička kriza i korupcijski skandal koji je na površinu izbacio svu prljavštinu "gangsterskog kapitalizma". U javnost je prodrla afera vezana za poslove Miroslava Maceka, tajkuna koji je dobio dionice u kuponskoj privatizaciji na temelju bliskosti s Klausom. Macek je obilato financirao Klausovu kampanju, a zauzvrat je po povoljnim cijenama kupovao velike češke izdavačke kuće. Češki su mediji objelodanili tu skandaloznu vezu i dokaze za nju, a političari su zahtijevali da premijer preuzme odgovornost. Klaus se zbog korupcijskog skandala bio prisiljen vratiti iz Sarajeva s ostavkom u džepu koju je predao Havelu. No već je skovao novi plan. Njegova je stranačka funkcija bila nesporna, pa je imao dovoljno manevarskog prostora da počne tražiti nove partnere koji će mu ponovno osigurati vlast. Izbor je pao na – socijalde-

mokrate. Klaus je dogovorio "opozicijski sporazum" s tadašnjim predsjednikom čeških socijaldemokrata Milošem Zemanom. Prema njemu, ODS kao najveća stranka tolerirat će manjinsku ČSSD-ovu vladu sa Zemanom kao premijerom, dok će ODS imati određenu kontrolu političkih procesa i dobiti mjesto predsjednika Zastupničkog doma koje je pripalo Klausu. Zeman je obećao da će ostati na čelu vlade samo jedan mandat, a Klaus je izrazio spremnost da još četiri godine ostane predsjednik parlamenta ako ne bude mogao biti premijer nakon izbora 2002. Te je parlamentarne izbore dočekao na mjestu predsjednika Zastupničkog doma, ali je njegov ODS dobio samo 58, a ČSSD 70 mjesta. Poraz je prihvatio i sebi pronašao novo mjesto: želio je zauzeti Hradčane i postati predsjednik Češke.

Gospodar Hradčana koji prezire Europsku Uniju

Mjesto predsjednika države bio je zapravo logičan izbor. Bližio se kraju drugi Havelov mandat, a Klaus više nije mogao računati da bi opet mogao biti kandidat za premijera. I njegovi protivnici i pobornici vidjeli su u funkciji predsjednika države idealno rješenje za njega: bit će politički amortiziran i imati samo ceremonijalnu važnost. Predsjednik Češke birao se početkom 2003. tajnim glasovanjem u oba doma parlamenta istodobno. Da bi kandidat pobijedio u prvom krugu mora dobiti apsolutnu većinu glasova svih zastupnika u oba doma. Ako to ne uspije, u drugom krugu mora dobiti većinu glasova nazočnih zastupnika i u Zastupničkom domu i u Senatu. Ako ni to ne uspije, za pobjedu u trećem krugu potrebna je apsolutna većina glasova svih zastupnika, dakle 141 glas, pri čemu ne mora dobiti većine u oba doma. U prva dva pokušaja Klaus nije uspio. U prvom je pokušaju dobio većinu glasova u Zastupničkom domu, ali je loše prošao u Senatu. Morao je pridobiti neke od svojih donedavnih neprijatelja, pa se obratio komunistima. S njima je sklopio tajni dogovor prema kojemu su oni trebali glasovati za njega, a on

**Klausov je politički život obilježio i
vječni sukob s njegovim arhetipskim
"neprijateljem" i potpunim
karakternim i političkim antipodom,
češkim moralnim autoritetom
Vaclavom Havelom**

će ih zauzvrat priznati kao političku činjenicu koju je dotad poricao. Naposljetku je s jednim glasom "viška" – dobio je 142 od 281 glasa: 200 u Zastupničkom domu i 81 u Senatu – 28. veljače 2003. postao drugi predsjednik Češke od neovisnosti.

Na novoj je funkciji počeo otvoreno govoriti protiv Europske Unije, rekavši da Češka u Uniju ulazi samo kao u "interesni brak". Uoči referenduma o pristupanju Češke Uniji prkosno je izjavio da ne želi biračima davati nikakve preporuke kako da glasuju – 77 posto ipak je glasovalo za ulazak u Uniju, a 22 posto je bilo

protiv toga. "Sve te pokušaje stvaranja jedinstvenoga europskog tržišta i zajedničke valute, sve su to smislili birokrati EU-a koji doručuju u Veneciji, ručaju u Parizu i večeraju u Kopenhagenu te im se naprosto ne da mijenjati novac tri puta dnevno", rekao je 2003. objašnjavajući zašto mu se ne sviđa ideja eurozone. Sve je češće počeo odlaziti u Rusiju, Kinu i Srbiju. Jako se prijatelji s Vladimirom Putinom. "Rusija je Češkoj mnogo manja prijateljnija nego pretjerano regulirana Europska unija", izjavio je uoči svoje velike turneje po Rusiji 2006. Kad su češke vlasti 2004. pristale na američku ideju o izgradnji proturaketnog štita na svom teritoriju, jer je George W. Bush planirao tako pojačati američku sigurnost, Klaus je odjurio u Moskvu kako bi objasnio

**Sve te pokušaje stvaranja
jedinstvenoga europskog tržišta i
zajedničke valute, sve su to smislili
birokrati EU-a koji doručuju u
Veneciji, ručaju u Parizu i večeraju u
Kopenhagenu te im se naprosto ne
da mijenjati novac tri puta dnevno**

Putinu da rakete neće biti uperene prema Rusiji. Žurba da se dodvori Kremlju nasmijala je čak i Putina koji je ironično rekao: "U svakom slučaju, Vas nitko neće pitati prema kome će rakete biti okrenute".

U zemlji je, pak, prilično uspješno manipulirao odnosima na stranačkoj pozornici. Kako predsjednik države daje nakon izbora mandat za sastav vlade, Klaus je 2004. spriječio socijaldemokrate da formiraju vladu uz pomoć nereformiranih komunista. Od tadašnjeg vođe ČSSD-a Stanislava Grossa zatražio je da mu predoči potpise 101 zastupnika, ali bez potpisa komunista, pa je postupak prikupljanja potpisa i formiranja Vlade trajao dulje nego što je bilo nužno. K tome, tom je odlukom pogazio dogovor koji je sklopio s komunistima samo godinu dana ranije kada su mu trebali njihovi glasovi da bi postao predsjednik države.

Za razliku od prvog izbora za predsjednika države, reizbor 2008. bio je javan, ali su pravila bila ista. ODS je 2008. imao stabilnu većinu u Senatu, pa je Klaus računao na to da će lako proći u Senatu, dok je u Zastupničkom domu trebalo uvjeriti neke političke nezadovoljnike i oponente socijaldemokrata da dignu ruku za njega. Glavni mu je protukandidat bio profesor Jan Švejnar kojega su nominirali Zeleni. Švejnar, američki Čeh, profesor ekonomije, ugledni i politički umjereni stručnjak, dobio je podršku ČSSD-a, nekolicine neovisnih senatora i bivšeg predsjednika Vaclava Havela. No propala su sva tri pokušaja da se predsjednik izabere. U prvom krugu Klaus je dobio 139 glasova, a Švejnar 138 glasova. U drugom krugu Klaus je izgubio u

Zastupničkom domu, dobivši 94 nasuprot 104 glasa za Švejnar, ali je pobijedio u Senatu s 48 naprama 31 Švejnarova glasa. Ni u trećem krugu nijedan kandidat nije dobio potrebnu većinu. Drugi postupak izbora predsjednika države zakazan je 15. veljače. Klaus je zaoštrio euroskeptičnu retoriku u tjednu između prvog i drugog kruga izbora, ali je potrebnu većinu napokon dobio u posljednjemu trećem pokušaju zahvaljujući tome što su se tri socijaldemokratska zastupnika odlučila glasovati za njega. Nakon pobjede održao je govor u kojemu je istaknuo da želi biti predsjednik svih čeških građana, što je zvučalo kao poziv na pomirenje.

Na samitu Rusije i Europske Unije u svibnju 2009. domaćin skupa Vaclav Klaus poželio je svojim kolegama državicima dati poklon. Svaki vođa 27 zemalja članica, kao i i ruski predstavnici dobili su primjerak njegove knjige *Plavi planet u zelenim okvirima* u kojoj elaborira ideju da je globalno zatopljenje, koje je navodno uzrokovao čovjek, potpuna izmišljotina, dapače velika isfabricirana glupost. Napisao je: "Ledenjaci se otapaju samo u filmovima Ala Gorea. Globalno zatopljenje je lažni mit i svaka ozbiljna osoba to zna. Siguran sam da će mi za 30 godina ljudi biti zahvalni na ovim stavovima".

Drugi fenomen protiv kojega se u svojem drugom mandatu odlučio boriti jest Europska Unija. Ona je postala "luđačka košulja", gora od Sovjetskog Saveza, birokratizirana umjetna tvorevina koja uništava nacionalni identitet i porobljava europske narode. Države su prisiljene ulaziti u Uniju pod potpuno nepovoljnim uvjetima jer nemaju izbora. Klaus misli da se Unija treba raspasti i da umjesto nje treba stvoriti ekonomsku zajednicu europskih država koje bi blisko surađivale.

U izaslanstvu europskih parlamentaraca koje je posjetilo Klaus uoči početka češkog predsjedavanja Unijom bio je i "Crveni Dany", Daniel Cohn Bendit, vođa europskih Zelenih i ikona studentske pobune 1968, koji mu je rekao: "Uopće me ne zanima što Vi osobno mislite o Lisabonskom sporazumu. Važno je da ga potpišete". Uzrujani Klaus mu je odbrusio: "E neću. Lisabonski sporazum je protuustavan". Iskoristio je sve mogućnosti da odugovlači potpisivanje, pa je to učinio posljednji. Prethodno je Ustavni sud objavio da je Lisabonski sporazum u skladu s češkim Ustavom, na što je Klaus optužio sud da je pristran. "Objavljujem da sam danas u 15 sati potpisao Lisabonski ugovor", rekao je Klaus na konferenciji za novinare, te dodao: "Čekao sam ustavnu odluku i poštujem je, premda je uopće ne odobravam. Stupanjem na snagu Lisabonskog ugovora Češka prestaje biti suverena država".

Češko predsjedavanje Europskom unijom u prvoj polovici 2009. proglasio je marginalnim događajem. Odbio je izvesti zastavu Unije na Hradčane zato što joj, kako je rekao, tu nije mjesto. Rijetko dobiva pozive za bilateralne susrete, osobito sa Zapada gdje ga otvoreno preziru. Klausu su ostale još dvije godine do isteka predsjedničkog mandata. Najavio je da se nakon toga kani jače angažirati na domaćoj političkoj pozornici. I češkim i inozemnim dužnosnicima najdraže bi pak bilo da napokon ode u mirovinu. Teško je vjerovati da Klaus to planira učiniti. ■